

MAYMUNLARDAN ÖĞRENECEKLERİMİZ

Dr. Christa MEVES

Yeni doğan yavrunun daha ilk solunumundan itibaren yeri annesinin yanındır. Ona saatle değil, acıktığı zaman meme verilir. Bu ve buna benzer biyolojik esaslar bugün modern tıp tarafından da kabul edilmektedir. Şempanzeler üzerinde yapılan gözlemler doğal bir eğitimin kesin surette gerekliliğini doğrularlar.

Maymunları Hayvanat Bahçesinde bir kafes içinde gözlediğimiz zaman, esas itibarıyla hayvanların sinirli davranışlarını ruh hastası insanlarla kıyaslayabilir ve hayat için gerekli uyarıcılara engel olan yaşayış durumlarının benzerliğinden insanlar arasındaki nevrozların sebepleri hakkında bazı şeyler öğrenebiliriz.

Pedagoji ve çocuklarla olan ilişkilerle ilgili olarak bunlardan ancak ormanlarda serbest yaşayan maymunların yaşamını inceleyebildiğimiz takdirde faydalı sonuçlar çıkarabiliriz. Bundan dolayı bu araştırma alanında İngiliz Jane Goodall'ın kendi şahsi teşebbüsüyle 1960'da Afrika'da balta girmemiş ormanlarda on yıl süreyle yaşayarak incelemeler yapmış olması değerli öncü çalışmalarından biridir (Bkz. Bilim ve Teknik, Sayı 18 ve 60). Bu inceleme, genç bayanın azmi, sebatı ve müthiş bir gözlem kabiliyeti sayesinde şempanzeler hakkındaki bilgilerimizin bir hazinesi olmuştur. İşin asıl ilginç tarafı; onun yaptığı gözlemlerden birçoğunun, biz çocuk ruh doktorlarının ruh hastası çocuklar üzerindeki çalışmalar ve deneylerimizden çıkardığımız sonuçları doğrulamış olmasıdır.

Fakat ben ilginç olan bu benzeyişlerden söz etmeden önce, insan yavrularıyla maymun yavruları arasında böyle bir kıyaslama yapmağa neden haklı olduğumuzu söylemeliyim ki, şüpheli okuyucuların bu konuda kafalarında hiçbir kuşku kalmamasın. Aslına bakılırsa bizim yavrularımız küçük maymunlara pek benzerler, onlar da yardıma muhtaçtırlar ve bir anne memesi ve kendilerine bağımsızlıklarını kazanıncaya kadar bakacak bir anne bulmak zorundadırlar. Maymunlar gibi bizim çocuklarımız da küçük canlı varlıkların hayatta kalma ve cinslerinin devamı

için "programlanmış olan" kesin biyoloji kanunlarının gerçekleşmesiyle ilgilidirler. Bu böyle olmadığı takdirde insanlarda karakter değişiklikleri, çekirdek nevrozları, ruha nakşolan değişiklikler meydana gelir ki, bunlar sonradan ancak bilincin yardımıyla ve büyük emeklerle düzeltilir. Bundan dolayı doğal eğitim bakımından biz de maymunlardan çok şeyler öğrenebiliriz.

Bu bahsettiğimiz bilgileri bilmediği halde aynı sonuçlara varması ve bilgince yazılmış kitaplara aldirmeden yeni doğan çocuğunu yetiştirmesinde bu doğal ilkeleri uygulaması Jane Goodall'ın kişisel girişim ve zekâ bakımından çok ileride olduğunu ispata yeter. Bundan sonrasını kendi sözlerinden izleyelim:

"1966'da kendi çocuğumuz daha yolda ve bunu izleyen yıllarda o daha küçük bir bebek iken, uzun süre Gombé'de kaldım. Durumum dolayısıyla şempanze anneleriyle ve yavrularıyla olan ilişkilerimde artık onlara farklı bir gözle bakıyordum. Onların uygulamakta olduğu birçok yöntemler Hugo (eşim) ve beni daha başlangıçtan itibaren etkiliyordu ve biz bunlardan bazıları kendi çocuğumuzda da uygulamaya karar verdik. İlk olarak oğlumuzun hiçbir zaman bedensel temas ve sevgiden yoksun kalmamasına dikkat ediyor ve çoğu kez onunla oynuyorduk. Bir yıl süreyle onu memeden kesmedim ve daha fazla onun istediği zaman ona süt verdim. Hiçbir zaman onu beşiğinde bağırarak bırakmadık.

Bundan başka onu hiçbir zaman yalnız da bırakmadık, gittiğimiz her yere onu da beraber götürdük, böylece çevre değiştiği halde onun ana baba ile olan ilişkileri daima aynı kalabiliyordu. Ben şempanzelerden o kadar şey öğrenmiştim ki,

hiçbir zaman çocuğumu yalnız bırakıp başka bir yerde çalışmaya gitmek hatırıma gelemirdi”.

Bu birkaç cümle, bizim depressif, kendine bakmaktan âciz ve korku içindeki nörotiklerle yaptığımız deneylerden elde ettiğimiz sonuçları tamamiyle açıklayabilecek nitelikteydi. Uygarlık yüzünden başlarına gelen ve çoğun çok güç tekrar iyi edilebilecek bu zarar, çocukların başlangıçtan beri bir güvenden, sığınacak bir yerden yoksun olmalarıydı, böylece onlar hayatın fırtınalarına karşı kendilerini koruyacak ruhsal bir istikrara sahip değildiler; doktorlar onların yalnız bırakılmasını ve belirli zamanlarda memelerinin verilmesini salık veriyorlar ve bu da ilerisi için tehlikeli oluyordu. Bir bebek annesinin daima yanında olmasını ister, buna ihtiyacı vardır ve onun süt kaynağı da, açlık hisseder etmez yakınında bulunmalıdır.

Tıbbın ilerlemeleri sırasında ilk önce süt bebeklerinden annelerini uzaklaştırdık (onları başka odalara yerleştirdik), ondan sonra onları doğal süt kaynağından yoksun ettik, onlara bu doğal besinin yerine geçen yapay mamalar verdik ve bundan sonra da onların elinden asıl annelerini aldık ve onların kişisel bakımlarını genellikle başka başka yabancılara veya müesseselere bıraktık. Böylece ruhun ve kafanın sağlam bir şekilde gelişmesini sağlayacak olan esas koşulların son kalıntılarını da ellerinden almış olduk, sonunda nevroz yetiştirme koşullarının fiçisini taşıyacak kadar doldurduk.

Jane Goodall bunları ormandaki küçük şempanzelerden öğrenmişti. O orada büyüyen şempanzelerin karakterlerinin istikrar ve sağlamlığının, annelerin çocuklarına devamlı bakmasına bağımlı olduğunu saptadı. İşte kendi sözleri:

“Şimdiye kadar öğrendiklerimize göre, çocuklarını büyütmek bakımından ormanda serbest yaşayan şempanze anneleri müthiş becerikli yaratıklardır. Aynı zamanda annelerinin erişilmezliği halinde, bunun ilgili şempanze yavruları için ciddi sonuçlara sebep olduğuna da tanık olduk”.

Jane Goodall’ın söz ettiği erişilmezlik bazı nadir hallerde annelerinin yavrularıyla ilgilenmedikleri anlamına geliyordu. Genellikle bir maymun anne yavrusunu, ilk aylarda karnı üzerinde, sonraları arkasında taşır. Bir yaşına kadar onun istediği her an meme emmesine müsaade eder. Bir iki halde anneler yavrularına karşı kayıtsız davranıyorlar, sırtlarına tırmanmalarına yardım etmiyorlar ve birden bire kendi kendileriyle yalnız kalacak şekilde onları olur olmaz bir yerde bırakıyorlardı, halbuki iyi anneler yavrularının yararına kendi nefislerinden fedakarlık, özveri

İşte on yıl yabani şempanzeler arasında yaşayan Jane Goodall. Maymunlar ona o kadar alışmışlardır ki, sonunda onlarla beraber ormanın içlerine gelmesine bile müsaade ederler.

gösteriyorlardı. Bu şekilde yabani ormanlarda yaşayan serbest şempanzelerde bile, insanlarda rastladığımız kuşak nevrozlarını görmek kabil oluyordu; zira anneler kızlarına yeter derecede şefkat ve özen göstermedikleri takdirde onlarda ilerde, deneylere göre, çok daha güç iyi bir anne olmayı kabul ediyorlardı.

Jane Goodall daha da ileri giderek dört yaşına kadar şempanze yavrularının devamlı olarak annelerinin çevrelerinde bulunmasına ihtiyaç gösterdiklerini de saptamıştır. Bu süre içinde anne ölürse, yavrunun bakımını daha yaşlı dişi kardeşleri üzerlerine aldıkları halde bile, yavru ruhsal bir bunalımla karşılaşır ve çoğu kez bu onun ölümüyle sonuçlanıyordu. Jane Goodall,

Merlin adında üç yaşındaki bir şempanze yavrusunu, annesinin ölümünden sonra şöyle anlatır:

"Bu arada o müthiş zayıfladı, artık bütün kemikleri gözüküyordu. Kolları yalnız eski parlaklığını kaybetmekle kalmadı, bitlerini ayıklarken zamanla o kadarını çekti, kopardı ki, kol ve bacaklarında büyük kılsız yerler görünmeğe başladı. Öteki yavru şempanzeler oynarken o çoğu kez uzanır yatar, sanki devamlı bir yorgunluğu vardı. Aynı zamanda ondan bir yaş küçük olan Flint'ten de daima küçük kalıyordu".

Bu gibi belirtilerde küçük yavruların annelerinin ölümünden sonra gösterdikleri işaretler vardır ve Spitz'in "anaklitik depresyon" dediği şeylerle olan benzerliği bunlarda mükemmelen görmek kabildir. Jane Goodall'ın gözlemlerinden en ilginç, kendi yaşlı kardeşlerine oranla dengesiz bir karakter geliştiren maymun yavrusu Flint'in hikâyesidir. Annesi Flo, araştırmacı için özel bir gözlem kaynağı olmuştu, o ateşli olduğu zaman yalnız erkek maymunların fazlasıyla aradığı bir dişi olmuyor, aynı zamanda her dört yılda bir, bir yavru doğurduktan sonra da becerikli ve dikkatli bir anne oluyordu. Yalnız Flo ihtiyarlayıp da gene çocuk doğurmaya devam edince, bu nitelik kaybolmuştu. Özellikle en son doğan Flint çabuk öfkelenen, kimseye önem vermeyen bir karaktere sahip oldu. Jane Goodall, annesinin kuvveti kalmayan uyarılarının ve fazla hoşgörüsünün bir sonucu olarak yetişen Flint için şöyle yazıyor:

"Flint'in uzayan çocukluğu Flo'nun artık oldukça ilerlemiş bir yaşta olmasından ileri geliyordu. Artık o, bu yaramaz çocuğunun dizginlerini çekecek kadar kuvvetli değildi, zira o Flint üç yaşındayken, onu bu huylarından vazgeçirmeye çalışmıştı. Yalnız Flint daha başlangıçtan itibaren Flo'nun memelerine atılmak için müthiş bir inat göstermişti. Annesi onun hafif vuruşlarına ve ağlamasına derhal cevap verip isteğini yapmayınca, her seferinde Flint müthiş bir öfkeye kapılıyor, kendini yerlere atıyor, ellerini havaya kaldırıp indiriyor ve bağırarak yamaçtan aşağı koşuyordu. Bunun üzerine Flo, onu birkaç saniye gözleriyle izledikten sonra, arkasından koşuyor, onu teskin ediyor ve süt veriyordu. Flint birkaç yaş aldıktan sonra da annesi ona meme vermeği reddettiği zaman, onu dövüyor ve ısıırıyordu. Bazen annenin de ona ceza vermek için dövdüğü ve ısırdığı oluyordu, ama aynı zamanda onu, güya teskin etmek amacıyla, sonradan da kucaklıyordu. Bu gibi sahnelerden sonra artık annenin direnci kalmıyor ve küçük yaramaza memesinden istediği kadar süt emmesine izin veriyordu.

Flint'in eğitiminde yalnız olan şey neydi? Acaba o küçükken annesinden, ablalarından ve iki ağabeyinden fazla yüz mü bulmuştu? Arkasında onu bu kadar tutan, ona büyük bir güven veren bir ailesi varken, o aile dışında kalan öteki hayvanlara karşı her zaman istediğini diretebiliyordu. Flo oğlunu zamanında terbiye edip bu hallerden vazgeçirmediği ihmal mi etmişti, yaşlandığı için onun öfkeli hareketlerine karşı gelebilecek kuvveti kendinde bulamıyor ve bu yüzden her seferinde meme vermeğe razı mı oluyordu? Gerçek şudur ki, artık bir delikanlı olmuş olan Flint'in bugün bile davranışları normal değildir. Daha fazla yaşlandıkça bu huylarından vaz mı geçecektir, yoksa yaşına rağmen bu çocukça hareketlerine devam mı edecektir?

Görünüşe göre Flint'in ne kadar yaşlansa, gene de öteki maymunlardan farklı olan bütün bu huylarını aynıyle koruyacağı büyük bir olasılıkla söylenebilir. Öte yandan fazla hoşgöründen dolayı, çok yüz bulmuş insan yavruları da çoğu kez saldırganlık güdüsünün bir esiri oluyor. Başlangıçta inat ettikleri zaman, karşılarında "hayır" diyecek ve ona kafa tutabilecek bir ana baba bulmazlarsa, Flint'te olduğu gibi onun bu huyunu değiştirmek için gösterilen ilk çabalar boşa gider. Saldırgan enerji, asıl uygulama alanını bulamaz: Karşılığında birşey elde etmek. Bu yüzden her tarafa yayılan, herşeye karşı artan bir saldırganlık gösterirler, bundan dolayı da bu gibi insanlar büyüdükleri zaman bile, daima inatçılık anındaki küçük çocuklar gibi davranırlar. Bu öykü, 40 yaşının üstündeki annelerin çocuklarına fazla yüz verdikleri gerçeğini yalnız doğrulamakla kalmaz, aynı zamanda küçük torunları bir büyükanneye emanet etmekten de bizi uyarır: Son zamanlarda genç anneler meslek hayatında çalışmak zorunda olduklarından, birçok ailelerde çocuk eğitimi gittikçe daha büyük ölçüde büyükannelere bırakılmaktadır. Bu şekilde kendilerine istedikleri şeyin derhal verilmesi halinde hemen öfkelenen Flint'ler yetiştirmek tehlikesi büyüktür, onların hâlâ çocukça, kendilerinin devamlı tatmin edilmelerini istemeleri olasılığı kuvvetlidir.

Jane Goodall biz Psikolog - Pedagoglara herşeyden önce sabit, katı bir pedagoji prensibinin bulunmadığını isbat etmiştir, hatta maymunlarda bile böyle birşey yoktur. Anne ile çocuk birbirine dönüşebilen ortak bir doku içinde bulunurlar ve davranış şekilleri her ikisinin bir zamanlar geçirdikleri gelişim durumunun etkisiyle kendiliğinden oluşur.